

بری الساعه «طب اورژانس»

ابوبکر محمدابن زکریای رازی پایه گذار طب اورژانس

پروفیسور ابوالقاسم باکدامن^۱ ترجمه: علیرضا عطاردی^۲

چکیده:

ابوبکر محمدبن زکریای رازی دانشمند، پزشک، فیلسوف و نابغه در تمام علوم، حدود هزار و اندی سال پیش در شهر ری متولد شد، وی ایرانی است و مقالات، کتابها و آثار زیادی از خود در تمام زمینه‌ها به جای گذاشته است و تأثیر زیادی را بر علوم، خصوصاً علوم پزشکی گذاشته است. علم فوریت‌های پزشکی (پزشکی اورژانس) امروز مدیون زحمات دیروزاوست و این موضوع را دانشمندان ایرانی و غیر ایرانی شهادت داد: و بسیار نقل کرده‌اند.

کتاب بری الساعه می‌تواند به عنوان درمان (طب) اورژانس بیان شود. طب اورژانس توسط رازی یکی از برجسته‌ترین پزشکان و دانشمندان ایرانی بیش از هزار سال پیش نوشته شده است. این کتاب حدود سی بیماری مختلف را بر می‌شمارد که به گفته رازی از موارد اورژانس به شمار می‌روند که سریع‌آباید درمان شوند. اولین بار رازی از طب اورژانس به عنوان یک شاخه بالینی مستقل و مهم پزشکی برای معاصرانش نام برد. این علم توسط او معرفی و پایه گذاری شد و خود آن را تدریس نمود و به عنوان یک حرفه تخصصی در علوم پزشکی به کار گرفت. پس بدون تردید باید او را به عنوان پیشکسوت واقعی طب اورژانس نام برد. علاوه بر این وی اولین کسی بود که مواد شیمیایی را برای مطالعه بیمارانش به کار برد و تشخیص افتراقی در پزشکی بالینی را معرفی نمود. جای خوشبختی و امیدواری است که شروع این کار به عنوان یکی از مهم‌ترین ریشه‌های علم مدرن به دانشمندان و محققان ما بر می‌گردد، که این دانشمندان و محققان خود از پایه گذاران و ادامه دهندگان علم بوده‌اند، و همچنین آوازه دانشمندان ما در دوره‌های مختلف عصر حاضر به گوش می‌رسد. تشخیص، تحلیل و ارزیابی این اساس و منبع، منجر به یافت سر نخ‌ها، محرکها و انگیزه‌هایی برای تلاش علمی بیشتر می‌شود.

واژه‌های کلیدی: بری الساعه - زکریای رازی

۱- رئیس بخش انکولوژی، دانشگاه دوسلدرف آلمان

۲- عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی گناباد

Archive of SID

باورهای غلط زمان خود فصلی جدید و نو فرا روی انتقاد و اعتراض علیه این باورها گشود. بعد از آن، (الگود سیریل) (ELGOD CYRIL) در کتابش به نام (تاریخ پزشکی فارس) (ایران) و خلقای شرقی» درباره آثار پزشکی رازی می‌نویسد:

«آثار پزشکی رازی با بهترین آثار متفکران عربی (اسلامی) برابری می‌کند. و کتاب الحاوی ارجحیت خاصی بر سایر آثار وی دارد.»

این کتاب به عربی کامل چاپ و منتشر نشده است هر چند یک نسخه از آن توسط 'فرج ابن سالم' (FARAJ-IBN SALEM) که اروپائیان وی را فرگوث (FARRACUTH) می‌نامند برای چارلز بارت، آنجو در سال ۱۲۷۹ به لاتین ترجمه شد و در سال ۱۴۸۶ میلادی در برسیسیا (Bersicia) چاپ شد. قسمتهایی از متن اصلی آن در کتابخانه‌های مختلف یافت می‌شود. شاید روزی در آینده آنها، گرد هم آیند. نظمی بگیرند و چاپ شوند.

برای درک اهمیت نقش اعراب و ایرانیان در پیشبرد علم پزشکی و تشخیص تاریخ کامل این نقش، دستیابی به متن اصلی این کتاب ضروری به نظر می‌رسد «آکادسی»: به همین شکل ادامه می‌دهد: «(وقتی رازی در گذشت، تمام چرکنویس‌ها، خطابه‌ها، آثار و مشاهدات و تمام برگرفته‌ها از سایر نویسندگان و دست نوشته‌هایش توسط خواهرش به قیمت گزافی به ابن عمید وزیر رکن الدوله فروخته شد» ابن عمید تنها یک سیاستمدار نبود بلکه دانشمند هم بود. او بهترین شاگردان رازی و بهترین پزشکان را مأمور جمع آوری یک نسخه کتاب از آن دست نوشته‌های باره شده او کرد. حاصل مساعدت و تلاشهای گروه، شکل‌گیری کتابی بود که افکار، مطالعات و دست نوشته‌های پزشکی رازی را در طول زندگی‌اش در برداشت که نتیجه آن کتابی با عنوان «الحاوی فی الطب» بود. نجم آبادی در صفحه ۳۴۴ کتاب خود به نام «تاریخ پزشکی ایران، حد از اسلام» چنین نقل می‌کند: «(رازی در ری متولد شد. کودکی و جوانی خود را در آنجا گذراند و سپس راهی بغداد شد. سفر وی به بغداد در نیمه دوم قرن سوم هجری قمری صورت گرفت. مدت اقامت وی در این شهر مشخص نیست. آن چه مشخص و مبرهن است این است که رازی در زمان خلیفه عباسی یعنی معتضد، در بغداد به سر می‌برد.»

از آنجایی که وی کتابهایی را نوشت که به حاکمان آن، همچون ابوالهاضم عبید... وزیر معتضد و پسرانش، قائم ابن عبید... و قاضی

ابوبکر محمدبن زکریای رازی در ماه هشتم، سال ۲۵۱ هجری برابر با ۸۶۵ میلادی در شهر ری، نزدیک تهران امروز به دنیا آمد. وی حدود هزار سال و اندی پیش در مشرق زمین می‌زیست و به عنوان یک دانشمند و محقق نابغه از شهرت جهانی برخوردار گردید و مورد احترام و تکریم فراوان معاصران خود قرار گرفت.

رازی در حوزه علم بسیار موفق بود و تأثیر شگرف و گسترده‌ای بر مراحل تکمیل علم زمان خود و به ویژه علم پزشکی، به جهت دارا بودن دانش نظری و عملی خود گذاشت. رازی فردی نابغه و بی‌همتا، پزشکی حاذق، شبمیدانی بزرگ، محققی خستگی‌ناپذیر، سخنرانی توانا، فیلسوفی متفکر و دانشمندی مشهور و سرشناس بود.

ویژگی انسانی و علمی وی توسط مورخان و دانشمندان مختلفی در سطح جهان مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است.

آثار زیادی به معرفی شخصیت وی پرداخته‌اند که مانها در این مقدمه به ذکر تعداد اندکی از آنها اشاره می‌کنیم: ابن ابی اوسبیه:

(IBN-ABI-OSSIBEAH)

در کتاب «اعیون الاینا فی طبقات الاطبا» از رازی به نام جالینوس 'Galen' عرب نام برده و درباره وی چنین نقل می‌کند: «رازی فردی صادق و باهوش بود و با گرمی و مهربانی بیماران را مداوا می‌کرد. در درک و کشف مشکلات و رموز پزشکی و همچنین سایر علوم پیشقدم و هوشیار بود.

در مورد کتاب «الحاوی» (The continent) که در حقیقت حاصل کار شخصی رازی و از تجربیات پزشکی وی است، می‌نویسد: «(این کتاب که شامل دوازده فصل درموارذ، بهداشت، درمان بیماریها، شکستگی استخوانها، آسیب اعضا و جوارح، بیماریهای ارتوپدی و درمان آنها، تأثیر و میزان و ارزش تغذیه صحیح در درمان، نگرشها و سنت‌های عامیانه و معمول در پزشکی، داروهای ترکیبی و اثرات آنها، دارو، خواص داروها، اسامی و مقدار مصرف گیاهان دارویی پزشکی، ریشه‌شناسی اعضا و بیماریها (در زبانهای یونان، سوریه، ایران، هندوستان و اعراب) آناتومی، عملکرد اعضا، علل طبیعی در پزشکی و در مورد درک و تأثیرات پزشکی جالینوس که توسط حنین ابن اسحاق به آن اشاره نشده است، می‌باشد. به طور خلاصه این کتاب تنها دائرةالمعارف فشرده پزشکی تا زمان رازی است. در حقیقت باید گفت که رازی با اعتراض و مخالفت علیه اعتقادات گذشتگان و

شودف» دو دانشمند برجسته و مشهور در کتاب مشهورشان با نام «تاریخ پزشکی» رازی را به عنوان بزرگترین پزشک بالینی عصر اسلامی انتخاب می‌نمایند. «کورک یولاک»² در کتابی با عنوان «دانش و خرد پزشکان سنتی (قدیم) نظراتش را در مورد رازی. چنین اعلام می‌کند: «ابتدا در طول قرون دهم و یازدهم میلادی طب اسلامی تحت تأثیر اسلام رشد و نمود یافت و به جهان عرضه شد که باید از رازی و ابن سینا به عنوان پزشکان ارزشمند و بزرگ یاد کرد. رازی در علم داروسازی، شیمی و به کارگیری فرآورده‌های پزشکی جهت درمان نایغه بود. دونالد کمپل³ در کتابی با عنوان «طب عربی و تأثیر آن بر قرون وسطی» ایده‌اش را درباره اهمیت ارزش علمی رازی به عنوان یک شیمیدان چنین اظهار می‌کند: «رازی اولین کسی بود که فرآورده‌های شیمی را در پزشکی به کار برد.» علاوه بر علم پزشکی، فلسفه و داروسازی رازی از همه دانشمندان عصر خود در دانش سرآمد بود.

سریل الگود⁴ در مورد وی می‌نویسد: رازی طبقه بندی عناصر شیمیایی را انجام داد. مقیاس‌های «هیدرواستاتیک»⁵ را به کار برد. مطالعات و تحقیقاتی را در مورد وزن مخصوص که برای وی شهرت و افتخار زیادی. به بار آورد به انجام رساند.

رازی در این زمینه کتب و مقالات ارزشمندی را نوشت. یکی از مهمترین کتب وی در زمینه شیمی و کیمیا با عنوان «کتاب الاسرار» است که راز و رمز طبیعت علم شیمی را رقم می‌زند. این کتاب توسط حسنعلی شیبانی به فارسی ترجمه شده است، که در حقیقت یکی از شاهکارهای رازی در این زمینه است. در این اثر رازی، به طریق علمی، بسیاری از تعاریف، محدودیت‌های علمی و امکانات و وسایل آزمایشگاهی آن روزها را بیان نموده است. او توصیف مواد و روش ساخت مواد شیمیایی، را ارائه داد و خواص آن‌ها را برای محققان و دانشمندان و علاقه‌مندان علم باز کرده و شرح داد. این کتاب اهمیت صنعتی و علمی با دامنه‌ها و حوزه‌های آموزشی دارد. این اثر همچنین پایه‌ای برای بررسی‌ها و تحقیقاتی که توسط

اب هاضم هدیه کرد. بسیار شهرت یافت. در نتیجه مشخص می‌شود که وی در طول دوران خلیفه معتضد در بغداد زندگی می‌کرده است. ولی این که تمام زمان حکومت یا قسمتی از آن را در این شهر زندگی می‌کرده است مشخص نیست.

«الگود. سی.» در صفحه ۲۲۷ کتاب خود «تاریخ پزشکی ایران و خلفای شرقی» می‌نویسد: «رازی در طول سال ۹۰۷-۹۰۲ به بغداد برگشت و مسئولیت یک بیمارستان بزرگ و مهم را بر عهده گرفت. رازی در تمام این سالهای اقامت خود در خیابان درب النقله یا خیابان آلفالفا (یونجه) اقامت کرد. این خیابان در ضلع و حاشیه رود کرخه بغداد قرار داشت و اسامی دیگری نیز با نامهای مشابه همچون خیابان ساحلی، خیابان بارلی (جو) و پل انار در آن ضلع قرار داشتند. بیمارستان در قسمتی از شهر نزدیک پل، بالاتر از کانال کرخه قرار داشت. این ندیم نویسنده مشهور «الفهرست» در یک فصل که به اطباء اختصاص دارد، چنین می‌نویسد: «محمد بن زکریای رازی» اهل ری، بی نظیر و بی همتا در بین اطباء عصر خود بود وی از کل علوم قدیمه و خصوصا پزشکی (طب) آگاه بود و این ندیم نظر خود را در مورد رازی و قسمت دیگر کتاب که درباره هنرمندان و شیمیدانان است، چنین بیان می‌کند: «محمد بن زکریای رازی یکی از برجسته‌ترین و مشهورترین شخصیت‌ها در علوم پزشکی و فلسفی است.» «اخویانی در کتابش به نام «هدایت المتعلمین فی الطب» خود را شاگرد ابوالقاسم معنی می‌داند که خود از شاگردان رازی بوده است.

جرج سارتن در کتابی با عنوان «مقدمه‌ای بر تاریخ علم» از رازی به عنوان پزشک، فیزیکدان، شیمیدان، بزرگترین پزشک و طبیب عالم اسلام در قرون وسطی، نویسنده «الحاوی» که بزرگترین دائرة المعارف و دانشنامه پزشکی است. نویسنده کتاب «الجدری و الحصیه» که بزرگترین توصیف آبله و سرخک و شاهکاری اسلامی در پزشکی را شامل می‌شود، با افتخار یاد می‌کند.

رازی در این کتاب، تشخیص افتراقی (دیفرنشیال) در طب بالینی و تشخیصی را معرفی کرده است. رازی از اجداد اساتید شیمی است. «کاستلیونی»⁴ از وی به عنوان «پادشاه» و امیر طب بالینی عصر خود یاد می‌کند. ادوارد جی براون در کتابش با عنوان «طب عربی» و مکس نویرگر در کتابش با عنوان «تاریخ پزشکی» از رازی به عنوان بزرگترین طبیب عالم اسلام یاد می‌کند. «مایر اشتینگ» و «کارل

1- kasullioni 2- Kurt pollak

3- Donald campell 4- Cyril elgod

5- Hydrostafic

رسانید و تکمیل کرد.

وی هیچ گاه یک تنوری خاصی را بدون مطالعه و بررسی کافی و لازم نمی پذیرفت و اگر با اصول علمی هماهنگی داشت آن نظریه را می پذیرفت. در غیر این صورت به طور شفاف نظراتش را بیان می کرد و از آن دفاع می نمود.

شاید همین تلاش و نگرش وی بود که تغییری شگرف در پزشکی آن روز به وجود آورد. بر اساس پایه های علمی، وی با نظریات و ابداعات نو پزشکی آشنا شد که در بین آنها توصیه و پیشنهاد طب اورژانس یا «بری الساعه» بود. شاید خیلی از مردم و حتی دانشمندان و متخصصان یا دانشگاهیان هنوز تصور می کنند که اصطلاح «طب اورژانس» به کشورهای خارجی تعلق دارد و ما اخیراً در فرهنگ قاموس پزشکی مان با این واژه ها آشنا شده ایم. در صورتی که رازی بود که این واژه هارا چه به صورت نظری و چه علمی در فرهنگ قاموس پزشکی وارد کرده است. اساس و شالوده نظریات و دیدگاههای پزشکی که امروز ما آنها را جهت آموزش برنامه ریزی شده، تحقیق و درمان در بخشهای اورژانس پزشکی به کار می بریم ریشه در آن زمان دارد. بنابراین کتاب «بری الساعه» (طب اورژانس) نه تنها اهمیت درمانی، بلکه همچنین جایگاه خاصی در فرهنگ و ادبیات پزشکی در بین ارزشهای طب سنتی در ایران دارد. رازی در این کتاب امکان درمان گروهی از بیماران در یک دوره کوتاه به روشی مناسب را مطرح و بیان کرده است. وی در کتاب «بری الساعه» چنین می نویسد: «من در منزل ابوالقاسم ابن عبدا...^۱ وزیر بودم که گروهی از منتقدان علم پزشکی حضور داشتند و هر کسی در حد وسیع علم خود در این مورد سخنانی ایراد نمود که یکی از شرکت کنندگان سخنانی به این شکل ایراد کرد: بیماریها با ظهور و تجمع مواد در طول یک دوره چند روزه یا چند ماهه در بدن ایجاد می شوند. و وقتی چنین تجمعی از مایعات و مواد بدین شکل ایجاد شود، نمی تواند طرف مدت یک ساعت برداشته و دفع شود همان قدر زمان که برای تجمع این مواد وقت لازم می باشد برای دفع و رفع آنها نیز وقت لازم داریم.» صحبت ها و نطق های وی، مورد تحسین و قبول پزشکاتی که

دانشمندان و علاقه مندان به این علم انجام می پذیرد. به شمار می رود.

جرج سارتن در کتاب «مقدمه ای بر تاریخ علوم» در مورد نوشته های رازی در باره «سولفات و نمکها» که توسط (جرارد کرایمونیا)^۲ ترجمه شده است، نظر خود را چنین اظهار می دارد: «تقدیر و ارج نهادن به اهمیت تلاشهای رازی و تأثیر آن بر آثار لاتین، همچنین بر دست نوشته های «دی بور»^۳ و «ویکن»^۴ مشکل است

جرج ایبندر در کتاب «لحظه های بزرگ داروسازی» اهمیت دست نوشته های داروسازی و علمی رازی را بر می شمارد و بطور خلاصه آثار رازی در شیمی، داروسازی، پزشکی و فلسفه را ارج می نهد و اضافه می کند که آثار وی باید از نظر علمی، توسط محققان و پژوهشگران هر رشته و به وسیله متخصصین مورد مطالعه قرار گیرد. رازی در بین پزشکان عصر خود رسومات و سنت های طب را ارزش گذاشت، بیماران را با مهربانی مداوا می کرد و به بیماران فقیر می رسید و از زندگی شخصی آنان آگاه می شد و توجه عمیقی برای تشخیص بیمارشان از خود نشان می داد. وی کتاب «طب الفقرا» را نوشت که نمونه ای از ویژگی های انسانی برجسته اوست که احساس و علاقه وی را در کمک به دیگران و نیازمندان، به نمایش می گذاشت. رازی همچنین کتابی با عنوان «خواص التلامیذ» و «محدث الطیب» و سایر مقالات و دست نوشته های دیگر برای شاگردان خود به رشته تحریر در آورده است. وی همچنین شاگردان خود را به انجام درست امور محوله به آنها تشویق و ترغیب می نمود و روی اخلاقیات پزشکی تأکید زیادی داشت و به شدت پزشکان بدون اخلاق را مورد انتقاد قرار می داد. همیشه به شاگردانش توصیه می کرد در تجویز دارو و نسخه نویسی تا حد ممکن زیاده روی ننمایند. او آگاه و معتقد بود که مصرف زیاد و غیر اصولی دارو برای بدن مضر است و دارو، تنها موقعی که بدن به آن نیاز دارد و تا حدی که مشخص می شود، باید مورد مصرف قرار گیرد. ابتدا وی سعی می کرد با تغذیه درست و بعد با داروهای ساده بیماران خود را درمان کند. حقیقت کتاب «بری الساعه» مسیری از علوم پزشکی را طی می کند که در حقیقت بقراط و جالینوس (Galen) تا زمان رازی مشخص کرده بودند. اما رازی با تکیه بر اصول علمی پزشکی و آزمایشهای مربوط، آنچه را که در ارتباط با این قوانین علمی و سازگار با اصول علمی بود، به انجام

1-Gerard crimoniai

2-De bore

3-Bacon

4 -Ibn abdollah

Archive of SID

به دلایل فوق بود که وی در مدت کوتاهی دانسته‌ها و تجربیات فراوانی در علم و فن کسب نمود و تعجب هم عصران خود را برانگیخت. در مورد گفته‌های وی در کتاب «السرایت الفلسیفیه» وی دیدگاهش را برگرفته از کتاب «فلسوفان ری» که توسط محقق م. است، چنین بیان می‌کند: «کسانی که همکار من بوده‌اند علاقه من به علم و تلاش بی وقفه برای گردآوری آن را واقف بودند و می‌دانستند که چطور زندگی خود را از اوان جوانی وقف آن نمودم. اگر طوری می‌شد که من یک کتاب نمی‌خواندم یا یک محقق را ملاقات نمی‌کردم وارد مطالب دیگری نمی‌شدم. مهم نبود که چیز بزرگی را از دست می‌دهم، صبر و استقامت من در کسب دانش به حدی بود که عادت داشتم بیست هزار برگ در مورد یک موضوع خاص بنویسم و به این جهت بود که پانزده سال از عمرم را روی کتاب «الحاوی» گذاشتم و به این دلیل بود که بینایی ام را از دست دادم و دچار بیماری ضعف عضلانی (Myasthenia) شدم و از نوشتن محروم گشتم؛ علی‌رغم این همه مشکل از نوشتن و تحقیق دست نکشیدم و هنوز با کمک دیگران تلاش نمودم، خواندم و باز نوشتم.»

روش تدریس رازی:

رازی پیشکسوت روشهای جالب و مفید آموزش (تدریس) بود. وی معتقد بود که فراگیران، باید به طور عملی آموزش ببینند و مواد آموزشی را حس کنند. شاید توجه زیاد وی به این روش ناشی از این حقیقت باشد که او خود یک پزشک با تجربه و ماهر بود. و شاید به دلیل کنجکاوی و دانش دوستی وی در علم پزشکی بود که با تشخیص افتراقی (دیفرانسیل) توانست بیماریهایی مثل آبله و سرخک را از آبله مرغان جدا ساخته (تمیز دهد) و تشخیص خود را به طور علمی و عملی بیان نماید و یا توجه وی به روشهای عملی در علوم پزشکی و امور مشابه، دلیلی برای دید و نظر باز و برجسته او ناشی از تجربه وی در علوم پزشکی می‌باشد. طبیعتاً چنین معلم دانش آموخته‌ای آرزو می‌کند تا شاگردانش را جویری بیاموزاند تا دارای دید باز علمی باشند و به تمام موضوعات مربوطه دست یابند تا روش تدریس و مکتب فکری وی برای همیشه باقی بماند.

رازی مکان تدریس و آموزش را تنها به کلاس محدود نکرد، بلکه

به خاطر پول خواستار ویزیت مجدد مریض در دوره‌های مختلف بودند، قرار گرفت.

آن وقت بود که من اظهار داشتم که بیماریهایی هستند که برای ظهور و بروز خود به چند روز زمان نیاز دارند. اما در یک ساعت می‌توان آن‌ها را درمان کرد. همگان از صحبت‌های من متعجب شدند. بعد از آن بود که وزیر از من خواست تا کتابی را در مورد بیماریهایی که در یک ساعت می‌توان آنها را درمان کرد، تهیه نمایم. سپس من تصمیم به جمع آوری و نوشتن این کتاب کردم و عنوان آن را «بری الساعه» یا «درمان (طب) اورژانس یا علاج فوری» گذاشتم. این کتاب مشابه کتاب «کتاب السر»^۱ در مورد علم شیمی است و کتاب اولی یک نوع کتاب آشنایی در پزشکی است.

جهت تهیه این اثر ابتدا من لیستی از بیماریها را نوشتم و از آن جایی که درمان همه آنها در یک زمان کوتاه غیر ممکن می‌نمود، مجبور شدم تا تنها بعضی از اعضا را در این کتاب معرفی و بیان نموده، بقیه را حذف کنم. سپس یک بار دیگر آن‌ها را به تفصیل بیان نموده و ارجحیت را به آن‌هایی دادم که امکان درمان سریع آن‌ها وجود داشت. این کتابی است که به دلیل اهمیت آن، امروز توسط ما مورد بررسی و پژوهش قرار می‌گیرد. با مطالعه علم پزشکی جدید متوجه خواهیم شد که حمایت منابع علمی و مالی گسترده، با کمک تکنولوژی پزشکی و دیدگاههای این پیشکسوتان، اصطلاح «درمان اورژانس» یا «پزشکی اورژانس» را به عنوان بخشی قابل قبول و مورد نیاز در تمام نظام‌های پزشکی برگزیده و آن را در تمام بخشها و زمینه‌های مختلف به کار گرفته و توسعه داده‌اند. بر این اساس بود که مراقبتهای ویژه و طب اورژانس و بخشهای مختلفی، همچون بخش مراقبتهای ویژه قلبی (CCU)، بخش مراقبتهای ویژه مغزی (ICU)، و بخشهای اورژانس، بخش سوختگی و مسمومیت و یا سایر بخشهای مشابه به وجود آمدند و در سالهای اخیر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. یکی از موارد دیگر که برای اولین بار رازی مطرح نمود یک مشکل مهم در پزشکی به نام «تشخیص افتراقی» است که بسیار شفاف و روشن در کتابی با عنوان «الجدری والحصبه» یا «آبله و سرخک» بیان نموده و آن را عملاً به کار برده است. کار تدریس، اندوخته‌های تحقیقاتی وی و درمان بیماران به طور شبانه روزی برای جمع آوری مواد و مطالب علمی و تماس بیشتر با سایر دانشمندان و محققان قابل تحسین بود و

که در پاریس در سال ۱۹۳۶ به چاپ رسیده است. قسمتی از کتاب فوق که مربوط به آثار رازی است به آلمانی ترجمه شد و به عنوان مقاله‌ای با نام «بیرونی» که حاوی آثار و زندگینامه رازی است (دست نوشته‌ها) توسط «جولیوس روسکا» در سال ۱۹۲۴ در جلد پنجم مجله «ایزیس» (IZIS) به چاپ رسید. بر اساس فهرست بیرونی، تعداد کتابها و آثار رازی در زمینه‌های مختلف علمی به شرح زیر می‌باشد:

یزشکی ۵۶ جلد، فیزیک ۳۳، شیمی ۲۲، علوم فلسفه و منطق ۱۷، خداشناسی ۱۴، ریاضیات و نجوم ۱۰، جلد، فنون مختلف ۱۰ مورد، تفسیر و خلاصه سازی، سایر کتب فلسفی و یزشکی هفت، متافیزیک شش، کفر دو، فهرست آثار ذکر شده وی بر اساس این بررسی حدود ۱۸۴ جلد می‌باشد.

نجم آبادی م. در کتاب «تاریخ پزشکی در ایران بعد از اسلام» در مورد آثار و نوشته‌های رازی چنین می‌گوید:

«نوشته‌ها و آثار رازی در علوم مختلفه (پزشکی، داروسازی، فلسفه، متافیزیک زیست‌شناسی، شیمی، نجوم، خداشناسی و...) حدود ۲۷۳ جلد می‌باشد که حدود صد جلد آن در مورد پزشکی و علوم پزشکی است. آثاری را که رازی خود نام می‌برد مقالات و نوشته‌های وی همچون کتاب «نقد علم و وظیفه و تعهد فراگیران» است که در فصل ششم این کتاب «محمدبن زکریای رازی فیلسوف ری که توسط محقق م. نوشته شده است آثار رازی را بنا به قول ابن ابی اوسیبه بر می‌شمارد.

به نظر می‌رسد که این کتاب در روزهای آخر زندگی وی نوشته شده است. این کتاب توسط میرزا احمد تنکابنی در زمان حکومت فتحعلی شاه قاجار از عربی به فارسی ترجمه شده است و شامل سی فصل است. یک نسخه دیگر این کتاب «بری الساعه» که در این مطالعه مورد بررسی قرار گرفت به زبان عربی در قاهره/مصر در سال ۱۹۳۶ به چاپ رسید. با مقایسه سی فصل این دو نسخه تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در هفت فصل آن به چشم می‌خورد و سایر ۲۳ فصل دیگر

شاگردانش را در عرصه‌های بالینی، بیمارستان و بر بالین مریض آموزش می‌داد: گاهی اوقات در راه رفتن به خانه یا در منزل مسائل را مورد بحث قرار می‌داد و به شاگردانش کمک می‌کرد تا مشکلاتشان را حل کنند. دلیل وابستگی و دلبستگی وی به شاگردانش از یک طرف و رسوم و سنن پزشکی از طرف دیگر، در کتابهایش همچون کتاب «خواص التلامیذ»^۱، «سر الطیب»^۲ و «محدث الطیب»^۳ بخوبی نمایان است. در آثار مذکور وظایف شاگردان و پزشکان جوان را یاد آور شده است و راز و رمز طبابت و اهمیت اخلاقیات و سنن پزشکی را بیان نموده است. رازی در بین شاگردانش بسیار مشهور بود و روش خاصی در آموزش داشت.

ابن الندیم^۴ نویسنده کتاب «الفهرست»^۵ از محمد ابن حسن الورق در مورد روش درسی رازی چنین نقل می‌کند: (نقل قول ذیل ترجمه آزاد از نسخه عربی آن است).

«روش تدریس رازی بدین شکل بود که وی در قسمت بالای اتاق می‌نشست و شاگردانش بر اساس مرتبه علمی روپروی او می‌نشستند، هنگام ورود بیمار، ابتدا مریض توسط رده‌های پایین‌تر مورد معاینه قرار می‌گرفت و اگر آنها قادر به تشخیص بیماری وی نبودند، رتبه‌های بالاتر، مریض را برای تشخیص نوع بیماری مورد معاینه قرار می‌دادند و در نهایت اگر تشخیص درست نبود رازی خود شخصاً مریض را معاینه می‌نمود، و مورد بیماری را با شاگردانش به بحث می‌گذاشت و این همان روشی است که در آلمان و سایر کشورهای دیگر انجام می‌شود.

کتابها و مقالات رازی در زمینه پزشکی بر اساس آزمایش‌ها، مطالعات و تجربیات شخصی وی در بیمارستانها و سایر مراکز درمان بیماران، همچون مراکز و پلی تکنیک‌های پزشکی می‌باشد. ثبت بیوگرافی و علائم حیاتی روزانه بخش مدارک پزشکی توسط رازی در بیمارستان‌ها معمول شده بود و این روشی است که از آن روزها و آن تجربیات اتخاذ شده و در تمام بیمارستانها و مراکز آموزشی امروز در تمام دنیا اجرا می‌شود و این ناشی از کار و تلاش رازی به خاطر اینست که اهمیت و ارزش آن تا به حال ثابت شده و زنده مانده است. علاوه بر فهرست ارائه شده، توسط خود رازی از نوشته‌ها و کتابهایش، کتابی در مورد آثار رازی توسط ابوریحان بیرونی نوشته شده است که «پاول کراس»^۶ آن را رساله‌ای بیرونی در مورد آثار رازی، نامیده است

1-KHIVAS -AL- TALAMIS

2-SERR-O-TABIB

3-MEHNAT-AL-TABBIB

4-IBN-AL-NADIM

5-ALFEHRESST

6- PAVEL KRAUS

علمی ملی ایران و دنیا به یادگار گذاشت.

مطلب دیگری که لازم است، اینجا به آن پاسخ داد. این است که بعضی از دانشمندان و مورخان دانسته یا ندانسته رازی را یک دانشمند و محقق و پزشک عرب می‌دانند. هر چند که بر اساس شواهد و مدارک موجود، وی در سال ۸۶۵ میلادی در شهر ری نزدیک تهران امروز در ایران متولد شد و دلیل نام وی به رازی این است که وی اهل و ساکن ری بوده است.

هر دو نسخه مذکور مشابه هم هستند. این تا حدودی نشانگر دیدگاه‌های ویرایشی مترجم بوده است اما چیزی که مشخص و مبرهن است این است که کتاب «بری الساعه» به عنوان جزئی از فرهنگ علمی و پزشکی ایران و با طرح طب اورژانس از ارزش فراوانی برخوردار است و این بسی افتخار است، زیرا نشان می‌دهد، رازی با دیدگاه علمی پزشکی خود در هزار سال پیش طب اورژانس را در نظر داشت و مورد دقت نظر قرار داد و با پیشنهاد و ارائه این بخش از پزشکی یک ذخیره و گنجینه بزرگ علمی و پزشکی را برای ذخایر

EMERGENCY MEDICINE (ABUBAKR MOHAMMAD IBNE ZAKARIA RAZI)

Abstract:

Abubakr Mohammad Ibne Zakariya Razi was a noble scientist, physician, researcher in most of the sciences and he was born more than a thousand years ago in the city of Ray in Iran and then was called Razi. He has written many articles, books and some other works in all fields and had much effect on science and mostly medical sciences. Emergency medicine of today is due to his trying and efforts in those days, said by many of Iranian and non-Iranian scientists.

Key words: Barra-Assaah, Zakariya Razi

References:

- 1-Akhavyni Abobakr, Rabiibne, Ahmad. Hedayut- AlMottaalemin - Fi -Al-Tibb scientific revision by Matini Dj p.303, 1965. University of Meshed/Iran.
- 2-Donald Campell, Arabian Medicine and Its influence in the middle Age. London, 1926.
- 3-Elgod C. L.A medical History of persia and the eastern Caliphate, Translated by Forghani B. P.228 Amirkabir Publishing: Tehran/Iran.
- 4-Elgod Cyril Lioyd. A Medicial History of Persia and the Eastern Caliphate p.227 1977 Amirkabir Publishing: Tehran/Iran.
- 5-Elgod Cyril Lioyd. A Medical History of persia and the Eastern caliphate. Translated by Forghani B. P, 228, 1977. Amirkabir Publishing; Tehran/Iran.
- 6-George, A Bender. Great moments in pharmacy p.56 ,Northwood Insitute Press Detroid: 1966.
- 7-George Sarton. An Introduction to science history, Volume I, Translated by Sadri Afshar Gh .p. 705. Ministry of science and Higher Education: Tehran/Iran.
- 8-George Sarton. An Introduction to science history, Volume II, Translated by sadri Afshar Gh .p. 1040 , Ministry of science and Higher Education Tehran/Iran. 1974.

- 9-Ibn *Abi Assibaah*. *Siddi Al Abna Fi Tabaghat Al Atteba*.1883. *Agypten Moin Dictionary* P88A.
- 10-Ibn Al Nadim. *Alfehrest*, Chapter allocated to physicians, *Moin Dictionary*. p.81 A.
- 11-Kurt Polak *Wissen und Weisheit der alten Arzet* s.158, 1968 *Econ Lericy Dusseldorf Wien*.
- 12-Meyer Steinegg und Karl Sudhoff, *Geschichte der Medisin im Uberblick mit Abbildungen*, 1928.
- 13-Mohaghegh M, *The philosopher of Ray, Razy*.p.53, 25-Shahrivar Publishing of Tehran/Iran,1973.
- 14-Najmabadi, M. *Medical history in Iran After Islum*. p. 344, 1974. *University of Tehran/Iran*.
- 15-Najmabadi, M. *Medical History in Iran After Islam*. p.356 *University of Tehran/Iran:1974*.
- 16-Najmabadi, M. *Tarikhe Tibb Dar Iran Pus Az Islam* (Medical History in Iran After Islam P.260,1974 *University of Tehran/Iran*.
- 17-Paul Kraus. *Resaleh Abooreyhan Biruni. Al Biruni - Dissertation*, *Razy list .of compilujtion paris:1936*.
- 18-RAZI A.M.Z *Ghasas ve Hekayat Almarza* Translated by Najmabadi, M.S.10.1975. *university of Tehran/Iran*.
- 19-Razy *Katab -Al- Asrar or the mysteries of the nature of alchemy*, Tranluted by Hassan Ali Sheybani p.353-337 *University of Tehran/Iran.1970*.
- 20-Ruska *Jalinus. Al Biruni als Quelle fur das Leben und die Schriften al Razy Izis Vol.V,1924*.